

Romeinse munten uit Venlo en Blerick

Romeinse munten.

goud (1 stuks) en zilver (30 stuks), diam. 18-19 mm.

Republiek - 156/57 na Christus

gevonden te Venlo en Blerick

Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, inv.nr. L99/7 en Venlo, Goltziusmuseum inv.nr. 3226

Inleiding

Het in de grond bewaren van waardevolle goederen of papieren, is van alle tijden. Ook heden ten dage nog begraven vakantiegangers kostbaarheden in hun tuin. De 31 Romeinse munten die hier besproken worden, kunnen in dezelfde context worden gezien.

Het betreft één gouden munt (aureus) van keizer Nero en 30 zilveren munten (denarii), waarvan de oudste geslagen zijn in de Republikeinse periode en de jongste dateert uit 156-157 na Chr.

Het betreft hier twee separate vondsten. In beide gevallen zullen de munten doelbewust in de grond zijn verborgen en was de eigenaar niet meer in staat om zijn bezit op te halen. We spreken dan van schat- of depotvondsten.

Muntgeld speelde in de Romeinse periode lang niet zo'n prominente rol als tegenwoordig. Het werd als betaalmiddel geïntroduceerd door de eerste Romeinse militairen die hier, onder andere in Venlo, gestationeerd waren.⁽¹⁾ Deze lieten zich voor wat betreft hun luxe-aardewerk, wijn en olijfolie bevoorraden vanuit Italië en Zuid-Frankrijk. Uiteraard accepteerden de geromaniseerde handelaren alleen *cash*.

De inheemse bevolking gebruikte weinig muntgeld. Ze kreeg hiermee pas te maken toen men belasting moest gaan afdragen aan de Romeinse overheid of inkopen moest doen in de Romeinse steden Nijmegen of Xanten, waar geld een algemeen geaccepteerd betaalmiddel was. Op het platteland bleef men veelal in natura betalen. Geld was waarschijnlijk wel aanwezig maar had vooral een functie als waarde-opslag en werd als zodanig vaak in de grond bewaard; de aarde fungeerde als bankier.

De aureus van Nero werd gevonden in Blerick-de Staay. Op de voorzijde staat de beeltenis van Nero omgeven door het randschrift *Divus Claudius Augustus* (de vergoddelijkte keizer Claudius). De keerzijde laat Iuppiter Custos zien, wiens verering samenhangt met de ontdekking van de samenzwering van de politicus Piso tegen Nero in april 65. Onder de veroordeelden, die als straf zelfmoord kregen opgelegd, bevond zich ook de filosoof en opvoeder van Nero, Seneca.

De aureus werd in Rome geslagen tot 68 toen Nero zelfmoord pleegde.⁽²⁾

Van de Staay zijn verder geen Romeinse vondsten bekend. Bewoning uit deze periode treft men aan in de binnenstad van Venlo en op verschillende plaatsen ten noorden en westen van Blerick, te weten Groot-Boller, Heierhoeve en Boekend.

Na de dood van keizer Nero in 68 zou er gedurende meer dan twee jaar een machtsstrijd voortduren. Zowel de Bataafse leider Iulius Civilis als zijn tegenstrever Claudius Labeo waren niet in staat om in onze streken de macht volledig naar zich toe te trekken. Dit had in het Maas-Rijngebied een verhoogde diplomatieke activiteit tot gevolg, waarbij goudgeld werd gebruikt bij het verwerven van steun. Deze diplomatieke activiteit wordt waarschijnlijk weerspiegeld in de, op het platteland, geïsoleerd gevonden *aurei* uit de eerste eeuw. Met name de gouden munten van Nero komen relatief veel voor onder de losse muntvondsten in het Maas-Rijngebied (Fig.1). Ook in Venlo (exacte vindplaats onbekend) is een *aureus* van Nero bekend.⁽³⁾

Ze circuleerden in een tijd van grote spanningen en onzekerheden. Hun voorkomen is zo frappant dat we ze voor het merendeel mogen beschouwen als depotvondsten, dus bewust begraven en daarna niet meer opgehaald.⁽⁴⁾ Ze circuleerden vooral in de omgeving van militaire kampen waar goudgeld gebruikt werd voor de uitbetaling van militairen. Met name in de jaren 69 en 70 moet dit goudgeld ook zijn gebruikt om inheemse leiders over te halen en partij te kiezen.

De 30 zilveren munten werden in juli 1899 aan gekocht van A. Fuldauer, tijdelijk vertoevende te Leiden. Als vindplaats werd opgegeven: gevonden bij Venlo.⁽⁵⁾

Het muntdepot bestond, toen het in het RMO werd gedeponereerd, uit 30 denarii. Van deze munten zijn er 21 traceerbaar en gedetermineerd.⁽⁶⁾

Aan de hand van oudere gegevens kan de muntvondst als volgt worden gereconstrueerd: 1. denarius L.Cassius Longinus, 63 v.Chr. (RCC 935), 2. denarius Republiek, 3. denarius Q.Curtius, 116/115 v.Chr. (RCC 537), 4. denarius Q.Annius en L.Fabius, 82-81 v.Chr. (RCC 748a), 5. denarius M.Fannius, 123 v.Chr. (RCC 419), 6. denarius Republiek, 7. denarius Republiek, 8. denarius Republiek, 9. denarius Republiek, 10. denarius Q.Titius, 90 v.Chr. (RCC 692), 11. denarius Q.Vibius Pansa, 90 v.Chr. (RCC 684), 12. denarius van Nero, 13. denarius van Domitianus, 90 na Christus (RIC 148 c262), 14. denarius van Traianus, 103-111 (RIC 116 c69), 15. denarius van Traianus, 103-111 (RIC 131 c77), 16. denarius van Traianus, 114-117 (RIC 363 c314), 17. denarius van Traianus, 103-111 (RIC 163 c378), 18. denarius van Traianus of Hadrianus, 19. denarius van Hadrianus, 20. denarius van Antoninus Pius, 145-161 (RIC 129 c203), 21. denarius van Antoninus Pius, 148-149 (RIC 179 c263), 22. denarius van Antoninus Pius, 151-152 (RIC 204 c288), 23. denarius van Antoninus Pius, 153-154 (RIC 231 c291), 24. denarius van Antoninus Pius, 25. denarius van Faustina I, na 141 (RIC 351 c32), 26. idem, 27. denarius van Antoninus Pius, 28. denarius van Faustina I, na 141 (RIC 394a), 29. denarius van Marcus Aurelius Caesar, 156-157 (RIC 473 721), 30. denarius van Marcus Aurelius.⁽⁷⁾

Wanneer de denarii uit Venlo voor het laatst werden gezien door de oorspronkelijke eigenaar, valt moeilijk vast te stellen. De jongste (gedetermineerde) munt is geslagen in 156/157 na Christus. Romeins muntgeld kon echter lang circuleren. Tweede-eeuwse munten blijken voor een groot deel nog in de derde eeuw in omloop te zijn geweest.⁽⁸⁾ In een graf uit het midden van de derde eeuw te Roermond-Maasniel werd bijvoorbeeld een munt van Domitianus (geslagen in 85) meegegeven.⁽⁹⁾

Het verbergen - en vooral het niet meer ophalen van de munten - wordt traditioneel in verband gebracht met perioden van onrust en invallen. In de literaire bronnen is sprake van onrust in deze contreien tijdens de regeringen van Marcus Aurelius (161-180)⁽¹⁰⁾ en zijn zoon Commodus (181-194)⁽¹¹⁾ én tijdens het midden van de derde eeuw, toen de Franken⁽¹²⁾ regelmatig met kwade bedoelingen de Rijn overstaken, met alle gevolgen van dien. De numismatische gegevens uit het Limburgse Maasdal met betrekking tot beide onrustige perioden zullen hier kort worden besproken.

Uit Maastricht is een depot bekend, eveneens bestaande uit denarii, met een sluitmunt die geslagen is in 177-178 en dus goed aansluit bij het Venlose depot.⁽¹³⁾ Verder kunnen nog een aantal depots uit het Maasdal en omgeving genoemd worden die zich eveneens kenmerken door sluitmunten van Marcus Aurelius en (vooral) Commodus.: Haps⁽¹⁴⁾, Geilenkirchen (D)⁽¹⁵⁾, Achel (B), Bouffioulx (B), Grand-Leez (B) en Marilles (B)⁽¹⁶⁾. Het gaat om depots bestaande uit kopergeld; verder hebben de depots als kenmerk, dat ze over een lange periode zijn opgebouwd en niet de gebruikelijke uitschieter in de (voor)laatste regeringsperiode laten zien. Deze depots kunnen dan ook niet zonder meer in verband worden gebracht met de onrust aan het einde van de tweede eeuw; een samenhang met de invallen in de derde eeuw is ook mogelijk.

In hoeverre de ontwikkelingen aan het einde van de tweede eeuw negatieve (economische) gevolgen met zich meebrachten voor de plattelandssamenleving blijft onduidelijk. De bezetting van de grafvelden en de

depots wijzen wel in die richting; een teruggang in bewoning (als gevolg van een economische recessie of invallen?) omstreeks 200 is dus wel mogelijk. ⁽¹⁷⁾

Een andere mogelijkheid is dat het Venlose depot in verband staat met de Frankische invallen in het midden van de derde eeuw. De eerste grote problemen deden zich voor omstreeks 235, toen keizer Severus Alexander in Mainz werd vermoord. Deze hielden gedurende een halve eeuw of langer aan. In 257 verplaatste Gallienus zijn hoofdkwartier naar Keulen en onder zijn regering werden de Franken voor het eerst genoemd. ⁽¹⁸⁾

Het ging hierbij om een Overrijnse stammenformatie van *Chauci*, *Amsivarii*, *Chamavi* en anderen. In 260 vielen de Franken het Romeinse rijk binnen. Gallienus gaf aan Postumus de opdracht de Rijn grens te beveiligen. Aangezien Postumus in *Germania Inferior* (het bestuursgebied waar Venlo onder viel) en *Belgica* militaire activiteiten ontplooiden, wordt deze Frankische inval hier geplaatst. ⁽¹⁹⁾

In 275 staken de Franken wederom de Rijn over, vermoordden keizer Aurelianus, en veroorzaakten daarmee omstreeks 275 de uiteindelijke val van de Limes.

Muntdepots met sluitmunten uit (het midden van) de derde eeuw worden vaak gezien als een expliciete aanwijzing voor een bepaalde inval van de Franken. Het is gebleken dat de aard van de geldcirculatie van de derde eeuw de interpretatie van dergelijke depots uitermate moeilijk maakt. Dit kan geïllustreerd worden met het depot van de villa van Maasbracht. ⁽²⁰⁾

Hier is de jongste munt van Phillipus Arabs (244-249); zijn munten komen tot 270 nog veel in depots voor. ⁽²¹⁾

Ondanks deze moeilijkheden is de invloed van de invallen herkenbaar. De meest Noordlimburgse villae lijken in het midden van de derde eeuw te zijn verlaten. ⁽²²⁾

Dit geldt ook voor de Romeinse nederzetting in Venlo waar vierde-eeuws aardewerk geheel ontbreekt en alleen een munt van Maximianus (284-305) bekend is.

De vraag wanneer de munten werden verborgen en waarom ze niet meer konden worden opgehaald, lijkt moeilijk te beantwoorden. Om meer zicht te krijgen op de context van het verbergen, dienen we de aard van het depot te belichten. Uit de opbouw en samenstelling van het depot blijkt dan duidelijk dat het om een spaardepot gaat. Het depot bestaat uit elf Republikeinse denarii, een denarius van Nero (54-68), een van Domitianus (81-96), vier van Traianus (98-117), mogelijk twee van Hadrianus (117-137), acht uit de regeringsperiode van Antoninus Pius (138-161) en een sluitmunt van Marcus Aurelius die echter niet gedetermineerd kon worden. De munten lijken dan ook geselecteerd op waarde en werden gedurende enige tijd bijeengegaard. De spaardepots worden onderscheiden van beurs- of nooddepots, die vaak duidelijk in verband staan met een inval of gewoon zijn verloren. ⁽²³⁾

Samenvattend kan worden opgemerkt dat het depot van Venlo moeilijk in verband te brengen is met één bepaalde periode van onrust. Met name de tekenen van onrust aan het einde van de tweede eeuw verdienen meer onderzoek.

Het is bovendien mogelijk dat er helemaal geen verband bestond met een inval en dat de plotselinge (natuurlijke) dood van de eigenaar de reden is dat het zilvergeld niet werd opgehaald. De samenstelling van het depot (spaardepot) wijst in die richting. In dat geval werden de zilveren munten waarschijnlijk tijdens de regeringsperiode van Marcus Aurelius (161-180) voor het laatst gezien door de oorspronkelijke eigenaar.

Gebruikte afkortingen

RCC Roman Republican Coinage (Crawford)

RIC The Roman Imperial Coinage (Mattingly/Sydenham en Sutherland)

Geraadpleegde literatuur

- Joh. S. Boersma, De Romeinse muntvondsten in de provincie Noord-Brabant in: *Jaarboek voor Munt-en Penningkunde* 50 (1963), 1-75
- Joh. S. Boersma, Maastricht in: *Jaarboek voor Munt-en Penningkunde* 51 (1964), 39-41
- A.W. Byvanck, *Nederland in den Romeinschen Tijd* I-II, Leiden 1943
- A.W. Byvanck, *Excerpta Romana* III, 's-Gravenhage 1947
- J. Casey, *Understanding ancient coins: An introduction for archeologists and historians*, Londen 1986
- M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage* I-II, Cambridge 1974
- J.K. Haalebos, *Het grafveld Hatert-Nijmegen*. Beschrijving van de verzamelingen in het Provinciaal Museum G.M. Kam 11, Nijmegen 1990
- W. Hupperetz, *Het Middenlimburgse Maasdal in de Romeinse tijd. Platteland tussen Atuatuca Tungrorum en Colonia Ulpia Traiana*, ongepubliceerde doctoraalscriptie Katholieke Universiteit van Nijmegen 1991
- A. King, The decline of Samian Ware manufacture in the north-west provinces: problems of chronology and interpretation, in: A. King/ M. Henig, *The Roman West in the third century. Contributions from archaeology and history* I-II, British Archaeological Reports International Series 109, Oxford 1981, 55-78
- H. Mattingly/ E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, Londen 1923
- J.M.W.C. Schatorjé, *Scherven uit Schandelo. Op zoek naar de Romeinse villae in het Maasdal*, Cahier van de Historische werkgroep Arcen-Lomm en Velden 9, Lomm-Horst 1984
- C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*. Volume I (revised edition), Londen 1984
- M. Thirion, *Les trésors monétaires gauloises et romains trouvés en Belgique*, Brussel 1967
- J.P.A. van der Vin, Schatvondst Haps 1986 in: *Jaarboek voor Munt-en Penningkunde* 74 (1987), 159-162
- W.J.H. Willems, De Romeinse villa van Maasbracht in: *Archeologie in Limburg* 15 (1982), 15-17
- W.J.H. Willems, *Romans and Batavians. A regional study in the Dutch Eastern River Area*, dissertatie Universiteit van Amsterdam 1986, 408

Bijschriften.

Fig. 1 Op het platteland los gevonden aurei uit de eerste eeuw na Chr. (1: Blerick, 2: Venlo) (naar: Hupperetz, *Het Middenlimburgse Maasdal in de Romeinse tijd*, 22 Fig.6)

Noten:

1. Zie de bijdrage van J.K. Haalebos in deze bundel.
2. RIC I, 153 no. 52

3. Deze kon niet worden achterhaald; Nieuwsbulletin van de Koninklijke Oudheidkundige Bond 1957 * 229.
4. In Terheijden (N-B) is een depot van 24 aurei van Vespasianus en Nero bekend, dat duidelijk in verband staat met de Bataafse Opstand; Boersma, *De Romeinse muntvondsten in de provincie Noord-Brabant*
5. Inventarisboek 17,379 (RMO Leiden)
6. De determinatiegegevens zijn afkomstig uit de inventaris van het RMO. Zie voor oudere vermeldingen: Byvanck, *Nederland in den Romeinschen Tijd*, 347; Byvanck, *Excerpta Romana* III, 56.
7. In het Inventarisboek van het RMO staat onder de aankopen van Fuldauer ook een denarius van Alexander Severus (geslagen c. 233-235) genoemd maar het is onduidelijk of deze ook in verband staat met het depot. Byvanck heeft deze munt in ieder geval niet bij het depot gerekend.
8. King, *The decline of Samian Ware manufacture in the north-west provinces: problems of chronology and interpretation*, 61 fig.6.2
9. Opgraving van de archeologische werkgroep van de stichting Rura. Mondelinge mededeling A. Lupak.
10. *Historia Augusta, Vita Didii Juliani* I,6-8
11. *Historia Augusta vita Alb.* 6.3
12. Aurelius Victor XXXIII,8
13. Boersma, *Maastricht*
14. Van der Vin, *Schatvondst Haps 1986*
15. *Bonner Jahrbücher* 155/6 II,552-5
16. Zie voor de Belgische depots: Thirion, *Les trésors monétaires gauloises et romains trouvés en Belgique*.
17. Zie ook: Haalebos, *Het grafveld Hatert-Nijmegen*, 199
18. Willems, *Romans and Batavians*, 408
19. Drinkwater 1987,23
20. Willems, *De Romeinse villa van Maasbracht*, 16
21. King 1981a, 61 fig.6.2
22. Schatorjé, *Scherven uit Schandelo. Op zoek naar de Romeinse villae in het Maasdal*, 57
23. Casey, *Understanding ancient coins*